काले दिवाकरः। तदा नित्यं जयं लाभं विपरीतन्तु दुःखदम्" इति कालभेदेन फलम् "वामे वा दक्षिणे वापि यत्राप्याक्रम्यते स्वरः। कृत्वा तत्पदमाद्यञ्च यात्रा भवति सिद्धिदा" इति वहन्नाडीकस्य यात्राफलम्।

नाडीस्नेह पु० नाड्यामेव स्नेहोऽस्य। नाडीमात्रसारे अति कृशे शिवद्वारपाले भृङ्गिणि शब्दर०।

नाडीहिङ्गु पु० नाडीप्रधानो हिङ्गुः। हिङ्गुभेदे राजनि०।

नाणक त्रि० न अणकः कुत्सितः नशब्देन "सह सुपा" स०। १कुत्सितभिन्ने २मुद्राचिह्नितनिष्कादौ "तुलाशासनमानानां कूटकृन्नाणकस्य च। एभिश्च व्यवहर्त्ता यः स दाप्योदण्डमुत्तमम्" याज्ञ०।

नाथ दवे (उपतापे) प० आशिषि आत्म० ऐश्येऽर्थने च पर० भ्वा०सक० सेट् नाथति दुनोति ईष्टे याचते इत्यर्थः नाथते आशंसते इत्यर्थः। अनाथीत् अनाथिष्ट। ननाथथे ऋदित् अननाथत्। नाथः। अणोपदेशत्वात् सति निमित्ते म णत्वम् प्रनाथति। याचने "सन्तुष्टमिष्टानि तमिष्टदेवं नाथन्ति के नाम न लोकनाथम्" नैष० "आशिषि नाथः" पा० आशीर्वादे एवात्मनेपदविधानात् उपतापयाचनादौ परस्मैपदित्वम् अतएव काव्यप्र० "दीनं त्वामनुनाथते कुचयुगम्" इति च्युतसंस्कृतिदोषे उदाहृत्योक्तं यथा अत्र अनुनाथते इति। सर्पिषो नाथते इत्यादावशिष्येव नाथतेरात्मनेपदं विहितम्। "आशिषि नाथः" इति सू० अत्र तु याचनमर्थः तस्मात् "दीनं त्वामनुनाथति स्तनयुगमिति" पठनीयम्।

नाथ पु०नाथ ऐश्ये अच्। स्वामिनि ईश्वरे हेमच०। "अनर्घ्यमर्घ्येण तमद्रि नाथः" कुमा० "त्रिलोकनाथेन सतां मथद्विषः" रघुः।

नाथवत् त्रि० नाथ+अस्त्यर्थे मतुप् मस्य वः। पराधीने अमरः स्त्रियां ङीप्। "विष्णुना श्रीरिवेन्द्रेण भर्त्रा नाथवती सती" रामा० सुन्द० ३७अ० "याः स्म ता लोकनाथेन नाथवत्यः पुराऽभवन्" भा०मौ०५अ०

नाथहरि पु० नाथं हरति स्थानान्तरं नयति हृ-इन्। पशौ सि०कौ०।

नाद पु० नद-घञ्। १शब्दे अमरः। २अनुस्वारवदुच्चार्य्ये अर्द्धचन्द्राकृतिवर्णभेदे ३ब्रह्मस्वरूपघोषभेदे वर्णविशेषव्यञ्जके बाह्यप्रयत्नभेदे "कण्ठमन्ये तु घोषाः स्युः संवृता नादभागिनः" पा०शिक्षा "सच्चिदानन्दविभवात् सकलात् परमेश्वरात्। आसीच्छक्तिस्ततो नादस्तस्माद्बिन्दुसमुद्भवः। नादो बिन्दुश्च बीजञ्च स एव त्रिविधो मतः। भिद्यमानात् पराद्बिन्दोरुभयात्मा रवोऽभवत्। स रवः श्रुतिसम्पन्नः शब्द ब्रह्माऽभवत् परम्" शार०ति०। "तत्र सत्वप्रविष्टा चित् शक्तिशब्दवाच्या परमाकाशावस्था सैव सत्वप्रविष्टा रजोऽनुविद्धा नादशब्दवाच्या अव्यक्तावस्था" पदार्थदर्शः। "नाभेरूर्द्ध्वं हृदि स्थानान् मारुतः प्राणसंज्ञकः। नदति ब्रह्मरन्ध्रान्ते तेन नादः प्रकीर्त्तितः" "आकाशाग्निमरुज्जातो नाभेरूर्द्ध्वं समुच्चरन्। मुखेऽतिव्यक्तमायाति यः स नाद इतीरितः। स च प्राणिभवोऽप्राणिभवश्चोभयसम्भवः। आद्यः कायभवो वीणादिभवस्तु द्वितीयकः। तृतीयोऽपि च वंशादिभव इत्थं त्रिधा मतः। यदुक्तं ब्रह्मणः स्थानं ब्रह्मग्रन्थिश्च यो मतः। तन्मध्ये संस्थितः प्राणः प्राणाद्वह्निसमुद्भवः। वह्निमारुतसंयोगान्नादः समुपजायते। न नादेन विना गीतं न नादेन विना स्वरः। न नादेन विना रागस्तस्मान्नादात्मकं जगत्। न नादेन विना ज्ञानं न नादेन विना शिवः। नादं रूपं परं ज्योतिर्नादरूपी परं हरिः" सङ्गीतदा० ५स्तोतरि निघण्टुः। ६शब्दाभिव्यञ्जके कर्णशष्कुलीसंयोगविभागे शबरस्वामी "नादवृद्धिपरा" जै०१।१।१७सू० "यच्चैतत् बहुभिर्भेरीमाधमद्भिः शब्दमुच्चारयद्भिर्महान् शब्दः उपलभ्यते। तेन प्रतिपुरुषं शब्दावयवप्रचय इति गम्यते नैवं निरवयवो हि शब्दः अवयवभेदानवगमात् निरवयवत्वाच्च महत्त्वानुपपत्तिः अतो न वर्द्धते शब्दः। कर्णशष्कुलीमण्डलस्य सर्वां नेमिं व्याप्नुवद्भिः संयोगविभागैर्नैरन्तर्येण अनेकशोग्रहणात् महान् इव अवयववान् इवोपलभ्यते, संयोगविभागाः नैरन्तर्य्येण क्रियमाणाः शब्दमभिव्यञ्जयन्तो नादशब्दवाच्याः। तेन नादस्यैव वृद्धिः न शब्दस्येति" शबरभा०।

नादमुद्रा स्त्री "मुष्टिरूर्द्ध्वीकृताङ्गुष्ठा दक्षिणा नादमुद्रिकाः" तन्त्रसारोक्ते मुद्राभेदे।

नादवत् पु० नादो बाह्यप्रयत्नभेद उच्चारणे साधनतयाऽस्त्यस्य मतुप् मस्य वः। १नादरूपबाह्यप्रयत्नोच्चार्य्यवर्ग्यद्वितीयवर्णादौ "घोषवतो नादवतो महाप्राणस्य" सि०कौ० २शब्दयुक्ते च। [२वर्णभेदे च।

नादविन्दु पु० उपनिषद्भेदे १उपनिषच्छब्दे पृ० दृश्यम्।

नादिन् त्रि० नद-णिनि। १शब्दकारिणि स्त्रियां ङीप्। "प्रमथ्यमनावर्णवधीरनादिनी" रघुः कालञ्जरे गिरौ